

saan siihen saattaa olla kylvetty-nä onnettomuuden siemen. Kemiallisesti aiheutettuna päihtymys voi olla iloa, mutta se voi olla myös epätoivoa ja apatiaa. Päihtymys on sieluntila, jolla voi olla tavattoman monta lopputulosta, ja vasta lopputuloksen pohjalta sitä voidaan arvioida.

Jatkopohdintaa

Jos kaikki rakastumiset johtaisivat ainoastaan onneen ja sopuisointuun, maailmankirjallisuudesta ja taiteesta puuttuisi suunnaton määrä puhuttelevia onnetoman rakkauden kuvauksia. Jos kaikki yhteiskunnalliset heräämiset johtaisivat pelkästään parempaan yhteiskuntaan, ei ihmiskunnan koskaan olisi tarvinnut kokea esim. natsismin tai stalinismin kauhuja. Jos uskonnollinen herätys johtaisi vain onneen ja hyviin ihmissuhteisiin, olisi kirkkojen ja rukoushuoneiden ovilla jonoja. Jos kemiallisesti aiheutettu päihtymys aiheuttaisi vain iloa, ei meillä olisi alkoholistejamme ja narkomaanejamme.

Päihtymys on mieltämme ahdistavan järjestyksen hajoamista. Huolettomuus lopputuloksen suhteen on sen luonteenomainen piirre. Arkipäivään sitoutunut ihminen havaitsee heti tällaisen tilan järjenvastaisuuden. Hän kiellettyy johdonmukaisesti hajottamasta saavutettua järjestystä. Hän rakentaa uutta järjestystä entisen järjestyksen päälle ja sen jatkeeksi. Hänen elämänsä ei kuulu sellaisia käsitteitä kuin tuska, epätoivo tai intohimo. Hänen elämänsä on aina järjestyksessä ja hallinnassa. Tälläkin elämänotteella on hintansa: elämä muuttuu sävyjä vailla olevaksi arjeksi.

Jollakin tavalla on perin järkevää välttää kaikenlaista päihtymistä — niin luonnollista kuin kemiallistakin. Ongelmaksi tulee kuitenkin, että menetämme vähitellen kykymme käsitellä voimak-

kaita tunnekokemuksia. Vaikka kuinka järjestäisimme elämäämme, saattavat lähiomaisemme sairastua vakavasti ja myös kuolla. Tässäkin mielessä epäjärjestys kuuluu rakenteellisena piirteenä järjestyneeseenkin elämään.

Onko olemassa mitään sen harmaampaa kuin perisaksalainen arkipäivä? Voidaan hyvin kysyä, olisiko Hitler menestynyt, jos saksalaiset olisivat olleet harjaantuneempia tunne-elämässään. Matkimaan arkipäivään kiinnittymisen tekee meistä uhreja, kun demagogi saapuu paikalle. Hän rikkoo mieltämme ahdistavan järjestyksen. Hän antaa asioille uudet merkitykset ja kuljettaa meidät uuteen maahan. Kun huuma on ohi, saatamme herätä keskellä savuavia raunioita.

Me tarvitsemme harjaannusta tunne-elämämme ainesten käsittelyssä. Sellaista voimme saada esim. järjestämällä juhlia ystäviemme kunniaksi. Juhlalla on omat herkäät lainalaisuutensa ja muotonsa. Jos niitä rikkoo, koko lumous saattaa särkyä. Siksi saat-
taa olla viisainta harjoitella aivan selvin päin.

Jarmo Heinonen

Ruotsalaisen ryypyn historia

Kettil Bruun & Per Frånberg (red.): Den svenska supen. En historia om brännvin, Bratt och byråkrati. Prisma. Stockholm 1985

Bra Böckers Bibliotek, ainoa 1950-luvun jälkeen ilmestynyt ruotsalainen tietosanakirja, käsittelee Ivan Brattia 9 rivillä. Brattin kehittämä alkoholijärjestelmä, joka sääтели ruotsalaisten alkoholin käyttöä neljä vuosikymmentä, saa osakseen 13 riviä — yhtä paljon kuin kilpa-autoilija Joakim Bon-

nier. Onko tässä esimerkki siitä, ettei ruotsalaisilla ole historian-tajua?

”Ruotsalainen ryypyy. Viinan, Brattin ja byrokratian historia”-antologia on vastaisku ruotsalaiselle alkoholikeskustelulle, jota — kirjoittajien mukaan — leimaavat ”tietämättömyys menneestä, historiallisen perspektiivin puute ja haluttomuus oppia aiemmista kokemuksista”. Lisäksi kirjoittajat haluavat muistuttaa siitä, että on ”vaikeaa vaikuttaa alkoholiin liittyvien intresseihin ja muuttaa ihmisten juomatapoja ja että kontrollille on olemassa raja, jonka ylittäminen vaarantaa alkoholi-poliittiset tavoitteet”.

Kirjan ote on pääasiassa kuvaileva. Kirjoittajat käyttävät paljon uutta lähdemateriaalia. Kirja tulee olemaan 1900-luvun ruotsalaisen alkoholihistorian tutkijoiden käsikirja. Luvut käsittelevät taistelua viinarahoista vuodesta 1855 vuoteen 1917 (luku I), alkoholi-byrokratian lonkeroita ja ilmene-mismuotoja (luvut II–V), systeemin synnyttämää laillista ja laitonta vastarintaa (luvut VI ja VII), systeemin vinoutumia (luvut VIII ja IX), järjestelmää koskeneita keskusteluja (luku X) sekä lopuksi Brattin järjestelmän mahdollisia opetuksia nykyajalle (luku XI).

Per Frånberg antaa alkuluvussa taloushistoriallisen taustan vastakirja-ajalle käsittelemällä ajanjaksoa kotitarvepolton lak-kauttamisesta vuonna 1855 Vin- & Spritcentralenin perustami-
seen vuonna 1917. Frånberg kuuluu niihin, jotka asettavat kyseenalaiseksi käsityksen, jonka mukaan aika ennen vuotta 1855 olisi ollut ryypäyksen kulta-aikaa. Niin kauan kuin talonpojat vastasivat viinantuotannosta, heille kuului myös paikallisen käytön ja väärinkäytön kontrolli. Liiallisen juomisen estäminen oli heidän etujensa mukaista, koska näin köyhäinhoidon maksamiseksi tar-

vittavien verovarojen määrä pysyi alhaisena. Tässä paikallisen kontrollin perinteessä on ehkä selitys sille, että ruotsalaiset hyväksyivät myöhemmin niin kiltisti vastakirjabyrokratian?

Kovassa kamppailussa, jota alkoholirahoista käytiin yksityisten, kuntien ja valtion välillä, selvisi valtio vähitellen voittajaksi, raittiusliikkeen tuella. Vuonna 1908 perustettiin Kuninkaallinen kontrollihallitus, jonka tehtävänä oli valvoa yhtiöitä ja alkoholikauppaa maassa.

Vuonna 1909, raittiusliikkeen kieltolakivaatimuksen ollessa myötätulessa, astui Ivan Bratt alkoholipoliittiselle areenalle ohjelmakirjoituksellaan "Onko raittiuskysymys ratkaistavissa ilman kieltöä?". Bratt oli mies, jolla oli sekä visioita että myös kyky toteuttaa ne käytännössä, mikä saa Kettil Bruunilta osakseen ihmetelynsekaista ihailua luvussa II. Brattin ehdotuksen ydin oli yksilöllinen valvonta, jonka avulla alkoholihaitat pidettäisiin kurissa. Kontrolli suunnattaisiin lähinnä vähittäismyyntiin. Ehdotus johti käytännön toimiin vuonna 1915. Brattin toinen pääkohta oli yksityisen voitontavoittelun poistaminen alkoholikaupasta. Tämä vaatimus takaisi ehdotukselle raittiusliikkeen varovaisen tuen tilanteessa, jossa täyskielto näytti mahdottomalta.

Luku III käsittelee keskushallintoa. Byrokratia saa miltei inhimilliset kasvot, kun tarmokkaiden virkamiesten galleria saa esittelynsä. Kiinnostava on se keskustelu, jota käytiin tarveharkintaperiaatteen ympärillä keskushallinnon ja paikallisten yhtiöiden välillä. Kontrollihallituksen vuonna 1920 antaman kiertokirjeen mukaan vastakirjan saanti ei ollut mikään selviö, vaan paikallisyhtiön täytyi arvioida jokaisen hakijan yksilöllinen "tarve" erikseen. "Tarpeella tarkoitetaan tässä sellaista keskimääräistä tarvet-

ta, jonka vallitsevissa yhteiskunnallisissa oloissa yleisesti katsotaan vallitsevan tiettyssä yhteiskuntaryhmässä." Legitiiminannon määrän sitomisella yhteiskunnalliseen vakiintuneisuuteen ja asemaan toivottiin saatavan toimiva ja kattava rajoitusjärjestelmä koko maahan. Merkittävää on, että kiertokirje aiheutti niin vähän protestejä. Ohjeet merkisivät käytännössä sitä, että vastakirjojen määrän kasvu loppui ja 400 000 vastakirjanomistajan ostokiintiötä pienennettiin. Voidakseen seurata paikallisyhtiöiden tapaa soveltaa tarveharkintaisia rajoituksia kontrollihallitus perusti mahtavan tiedoston, johon kerättiin monenlaisia tietoja jokaisesta vastakirjanomistajasta tai sellaiseksi aikovasta. Tämä tapahtui kauan ennen tietokoneajan intimitteettisuojaeskusteluja.

Ravintolalaitosta, jota Ilpo Koskikallio käsittelee luvussa IV, pidettiin teollisuuden kasvukautena vaarallisena kasvualustana sellaiselle työläiskulttuurille, joka murentaa tuotannon vaatimaa kurinalaisuutta. Jo ennen Brattin järjestelmää oli ankaralla kunnallisten anniskeluyhtiöiden kontrollilla pidetty kapakkakulutus alhaisena. Brattin mukana tuli ns. voitonmääräjärjestelmä, jonka mukaan ravintola sai voittoa vain osasta myytyä alkoholia. Tämä oli askel kohti yksityisen voitontavoittelun totaalista poistamista myös ravintola-alalla.

Tärkein keino Koskikallion mukaan oli kuitenkin ravintoloiden määrän tiukka rajoittaminen. Tämä johti — varsinkin vastakirjojen poistamisen jälkeen vuonna 1955 — laittoman kapakkalaitoksen syntyyn, mikä sitten pakotti viranomaiset lopettamaan voittojen rajoittamisen. Siihen mennessä ravintolalaitos oli kuitenkin jo kutistunut alkoholipolitiikan kannalta merkityksettömän pieneksi.

Pia Rosenqvist käsittelee rait-

tiushallintoa luvussa V. Brattin suunnitelmien mukaan raittiuslautakunnilla tuli olla keskeinen rooli alkoholin väärinkäyttäjien hoidossa sekä myös ehkäisevässä politiikassa. Raittiuslautakuntien todellinen asema vaihteli eri kunnissa, ja hoitotyön järjestäminen korostui sitä enemmän, mitä pitemmälle aika kului.

Raittiuslautakunnat osallistuvat myös vastakirjakontrolliin, joten niistä tuli tavallaan osa alkoholiyhtiötä. Tämä tosiasia sekä huonot taloudelliset resurssit ja raittiusliikkeen varsin ambivalentti suhde lautakuntiin eivät mitenkään parantaneet lautakuntien asemaa yleisön silmissä.

Yksi Brattin argumenteista säännöstelyjärjestelmän puolesta kieltolakia vastaan oli se, että laitton liike saataisiin säännöstelyn avulla pidettyä kurissa. Jill Björ kuitenkin osoittaa omassa luvussaan, että Brattin järjestelmä sai käydä jatkuvaa taistelua kotipolttoa (1910-luvulla), salakuljetusta (20-luvulla), vastakirjaostojen toiselle luovuttamista (30-luvulla) ja lääkäreiden kirjoittamia pirtureseptejä vastaan. Kun lainsäädännön tiukentaminen ja poliisin lisäresurssit eivät tuntuneet riittävän, yritettiin palkkiojärjestelmän avulla kannustaa poliiseja ja yksityisiä ilmiantajia tehokkaampaan lainrikkojien jahtiin. "Yleisen oikeustajun riittämätön tuki säännöstelyjärjestelmälle" oli lopulta tärkein argumentti Brattin järjestelmän kumoamiseksi.

"Millään muulla hallinnon-alalla ei ollut niin leveää kosketuspintaa väestöön kuin alkoholi- ja raittiusviranomaisilla", kirjoittavat Kettil Bruun ja Lennart Nilsson luvussa VII, "Kansan protesteja". Tässä luvussa puhuvat tavalliset alkoholin kuluttajat. Brattin järjestelmä sai alusta alkaen vastaansa sarjan protesteja ja pamfletteja. Niissä kritisoitiin yksilönvapauden loukkauksia ja vastakirja-asiakkaiden syste-

maattisen epätasa-arvoista käsittelyä. On usein liikutettavaa lukea asiakkaiden valituksia, joissa protestoidaan vastakirjaoikeuden hylkäämistä tai ostomäärien alenemista vastaan. Niistä käy ilmi, että yksilöt on sääliä paljastettu, eikä vain siksi, että viranomaisilla on suuri määrä henkilökohtaisia tietoja heistä, vaan myös sen takia, etteivät he osaa lähestyä byrokratiaa byrokration kielellä. Kontrollihallitus hylkää anomuksia viitaten siihen, että kyseinen työläinen tuskin ostaa konjakkia omiin tarpeisiinsa (koska se on niin kallista), että hakijan vanhemmat ovat täysraittiita, että hakija tuskin kykenee viettämään säädyllistä ja nuhteetonta elämää. Usein on vain sana toisen sanaa vastaan. Tästä käytännöstä huolimatta puolet ruotsalaisista oli vielä vuonna 1944 tehdyn galupin mukaan vastakirjajärjestelmän säilyttämisen kannalla. Vasta kun vapaasta osto-oikeudesta tuli poliittisesti uskottavampi vaihtoehto kuin kieltolaista, alkoi vastakirja menettää kannatusaan.

Tiukasta säännöstelystä huolimatta oli alueellisia eroja käytännön sovellutuksissa, kuten Per Frånberg ja Ilpo Koskikallio osoittavat. Itse asiassa Brattin systeemi oli omiaan säilyttämään Ruotsin alkoholikulttuurin sisäisen vaihtelun. Kirjoittajat erottavat kolme erilaista osakulttuuria: urbaanin suurkaupunkikulttuurin, eteläruotsalaisen liberaalin sekä syrjäseutujen agraarisen ja rajoittavan alkoholikulttuurin. Vasta 1970-luvulle tultaessa kirjoittajien mielestä on mahdollista puhua yhtenäisestä ruotsalaisesta alkoholikulttuurista.

Sukupuoli- ja luokkaerojen vaikutus vastakirjanomistajien käsittelyyn on Kettil Bruunin kohteena luvussa IX. Varsin yksimielisesti hyväksytty periaate oli, että naista ja miestä tuli kohdella eri tavoin. Naimisissa olevat naiset

eivät yleensä saaneet omaa vastakirjaa, yksin asuville voitiin myöntää rajoitettu ostomäärä. Vielä vuonna 1952 menetti 1 000 naista vastakirjansa avioliiton solmimisen takia! Minkäänlaista organisoitua tyytymättömyyttä naisten kohtelua kohtaan ei ole dokumentoitavissa, ja vielä vuonna 1951 erään tiedustelun mukaan vastusti enemmistö naisista yhtäläisen osto-oikeuden periaatetta.

Säännöstelyjärjestelmän tullessa voimaan Bratt oli sitä mieltä, että sen tulisi kohdistua työväenluokkaan erityisen ankarana. Hän katsoi tämän olevan työväestön omien intressien mukaista eikä siksi halunnut kutsua järjestelmäänsä luokkalaiksi. Bruunin analyysi vastakirjapäätöksiin tuleista valituksista osoittaa, että ylemmillä yhteiskuntaluokilla oli suurta etua kyvystään puhua byrokration kanssa sen omalla kielellä. Kaikkein ylin yhteiskuntaluokka ei jättänyt valituksia tehdyistä päätöksistä, minkä Bruun tulkitsee osoittavan heidän saaneen kaiken tarvitsemansa alkoholin, esim. ylimääraisten ostomäärien avulla.

Leif Lenke käsittelee luvussa X suhtautumista järjestelmän vaikutuksiin. Alkoholin kulutus pysyi suhteellisen vakaana, mikä oli raittiusliikkeen mielestä huono tulos, koska suunnan olisi pitänyt olla laskeva. Keskustelussa alkoholihaitoista ei Lenken mukaan paljontaan noteerattu kuolleisuustiloissa näkyviä positiivisia vaikutuksia. Systeemiä kritisoivat puhuivat jatkuvasta nuorisajuopumuksen kasvusta, vaikka juopumustapausten määrä pysyi selvästi alhaisempana kuin vastakirjaa edeltäneenä aikana. Alkoholilakirikkomusten määrä pysyi suurena, kun taas väkivaltarikoksien määrä oli pienempi kuin aikaisemmin. Lenken näkemys onkin, että vastakirjasysteemi rajoitti vakavia alkoholihaittoja, koska

suurkuluttajien henkilökohtainen vuosiannos pysyi rajoituksen ansiosta suhteellisen alhaisena.

Loppuluvussa tekijät pohtivat, mitä säännöstelyjärjestelmän kokemuksista olisi opittavissa ja millaisia johtopäätöksiä niistä olisi tehtävä esim. ajankohtaisessa huume keskustelussa. Tekijät suhtautuvat varsin kriittisesti yksilöllisen valvonnan tiukentamiseen nykyaikana.

Nuoremman lukijan silmissä Brattin järjestelmä vaikuttaa ällistyttävän tunkeilevalta ja autoritaariselta — ollakseen ajallisesti niin lähellä nykyaikaa. Mutta olisiko vastakirjasysteemi ainutlaatuinen ja poikkeus kaikesta muusta valtion toiminnasta? Miksi järjestelmä herätti niin vähän vastarintaa ja kritiikkiä? Olisiko niin, että ”ruotsalaisen ryyppyn” historia onkin vain osa yhtenäistä ja samanhenkistä ruotsalaista kontrollitraditiota?

”Ruotsalainen ryyppy” on kovin sisällökäs kirja ja tarjoaa jännittävää luettavaa. Muutamissa luvuissa — lähinnä hallintoa ja politiikkaa koskevissa — lukija kuitenkin välillä eksyy henkilöiden ja instituutioiden viidakossa. Näissä kohdin epäilee sosiologien tilapäisesti päihtyneen historiallisten lähteiden tarjoamista herkullisista tarinoista ja yksityiskohdista.

Kerstin Stenius

Kansa joi — lähteet kertovat

Ilkka Mäntylä: Suomalaisen juoppouden juuret. Viinanpolto vapaudenaikana. SKS:n Toimituksia 423. Pieksämäki 1985, 269 sivua, kuvitettu

Ilkka Mäntylä on tutkimukseen saan ”Suomalaisen juoppouden